

**Aydın
Mədətoğlu**

Bizim yazar

Tarix şəxsiyyətlər yetişdirdiyi kimi, şəxsiyyətlər də tarix yaradırlar. Tarix yarıdan, orta əsrə son verib yeni əsrə qədəm basan belə tarixi şəxsiyyətlərdən biri də 1000 illik bir İmperatorluğa son qoyub, Türk-İslam və ortodoks Xristian Bizans hakimiyyət ənənələrini birləşdirməyi bacaran, Türk-İslam dünyası ilə Şərqi Avropa ortodoks xristian dünyasını öz Türk çadırı altına alan, bu iki müəzzəm mədəniyyəti çulğashdıran əzəmətli Türkün böyük oğlu, dahi Türk Xaqanı Sultan Mehmet Fatehdir.

Dünyanı yeni bir nizama və bəşəriyyəti səadətə erisdirmək qayəsi ilə meydana çıxan, Ulu Peyğəmbərin müqəddəs əsəri olan İslamiyyət, əxlaqi pozulmuş Sasani Pers İmperatorluğunu ildırım sürəti ilə ortadan qaldırdığı halda "gah anarxiya, gah da müstəblikdə ad çıxaran, hər cür mənəvi mənadan məhrum, siyasi əhəmiyyətini itirib, ayrı-ayrı əxlaqsız şəxslərin və ictimai təşkilatların ehtiraslarının miskin oyununa çevrilən Şərqi Roma və ya başqa adla Bizans İmperatorluğu" (Mirzə Kazimbəy, İslam tarixi (rusca), "Russkoye slovo" jurnalı, 1860, II nömrə, səh 124) yalnız qanadları qırılmış halda İslamın rəqibi olaraq qalmış, xristian dünyasının başlıca təəssübkeşi kimi İslam aləmini təhdidə girişmiş və İmperiyasının paytaxtı Konstantinopol (İstanbul - A.M) da xristian dininin bir qalası rolunu oynamışdır. O dövrdə İstanbul xristianlıq üçün tək-cə dini deyil, həm də siyasi əhəmiyyət daşıyırdı.

Doğrudur, xristian dünyası üçün İstanbul Qüds və digər şəhərlər kimi müqəddəs sayılan bir şəhər deyildi. Lakin Həzrəti Məhəmməd Peyğəmbərin (s) İstanbulla bağlı hadisələri və Ulu Peyğəmbərin (s) səhəbələrindən Əbu Əyyub Ənsarinin məzarının orda olması İstanbulu müsəlmanların nəzərində müqəddəs bir şəhərə çevirmişdi. Ona görə də İstər Ərəb xəlifələrinin və istərsə də Türk Sultanlarının İstanbulun qurtarılmasını zəruri edən amillər arasında bu dini amil də başlıca rol oynamış, şəhərin fəthinə siyasi məziyyətlə yanaşı həm də ilahi bir əmr mahiyyəti qazandırmışdı. İstanbul artıq Türklərin "Qızıl Alma"sı, Türk Cahhan Hakimiyyəti məfkuresinin bir simvolu olmuşdur.

O dövrdə artıq xristian dünyasında belə bir fikir qətiləşmişdi ki: "Konstantinopol şəhəri Konstantin adlı bir hökmdar zamanında itiriləcək". (Bax: Barboro, Konstantiniyyə muhasirəsi, İstanbul, 1953, səh 62; Dukas, Bizans tarixi, İstanbul 1956, səh 168)

İslam dünyasında da Peyğəmbər adından söylənilən: "Konstantinopol mənim (Məhəmməd Peyğəmbərin (s) - A.M) adı-

mı daşıyacaq bir müsəlman hökmdarı tərəfindən alınacaq" hədisi geniş yayılmışdır.

Hər iki fikir sonda özünü doğrultdu. Bizans İmperatoru XI Konstantinin dövründə Türk Sultanı Sultan Məhəmməd tərəfindən 29 may 1453-cü ildə Konstantinopol

Gənc Xaqanın İstanbulun fəthi üçün keçirdiyi iztirab və həyəcanları tarixi qaynaqlara əsaslanaraq, tarixçi Dukas yazır ki: "Padşahın (Sultan Mehmet nəzərdə tutulur - A.M) gecə və gündüz huzuru qaçmış, dincliyi pozulmuşdu. Yatağına girərkən də, yatağından qalxarkən də, sarayında və bayırda gəzinərkən də İstanbulun fəthini düşündü. İstirahət və yuxu bilməzdi. Əlinde

düzlər və təhlükəli anlar keçdi. Əcdadımız bütün bu fəvqəladə əziyyətlərə qatlandı. Düşmən qarşısında bəzən tale üzünə gülmədi. Fəqət heç bir zaman istiqbaldan ümid kəsmədilər. **Qalib gəlməyə qədar uğraşdılar. Daima cihad yolunda qaldılar. Atababalarımız fəlakət zamanında kədərəlməz, zəfər anlarında da aşırı sevinc duymaz, qürrelənmədilər. Bu sayədə şanlı bir**

rəlim.

Bizi heç bir əngəl yolumuzdan döndərməyəcək. Mən (Sultan Mehmet Xan - A.M) ordumun başında sizinlə bərabər birinci səfədə bulunacağam" - deyərək, bu böyük və məzmunlu nitqini bitirmiş və səfər hazırlıqlarına başlamışdı. (Bax Tarixi Sultan Mehmet Han, İstanbul, Hicri 1328, səh 24-37) Toplantıda iştirak edən övliya, üləma, bəy və ordu

İstanbul fatehi Dahi Türk Xaqanı Sultan II Mehmet Fateh

fəth edilərək, "İstanbul" adlanmağa başladı. Ulu Peyğəmbərin 800 il öncə söylədiyi hədisi böyük Türk qazisi Sultan Mehmet Fateh tərəfindən təsdiqləndi.

Bizans İmperatorluğuna ilk zərbəni hələ 1048-ci ildə Səlcuqlu Sultanı Toğrul Bəy dövründə onun ordu komandanlarından olan İbrahim Yınal və Kutalmış Pasin Ovasında, daha sonra Toğrul Bəy özü 1054-cü ildə Ercisədə, ən böyük zərbəni isə 1071-ci ildə Sultan Alp Arslan Malazqırtıda vurmuş və tarixdə ilk dəfə olaraq Bizans İmperatorunu (İmperator Diogenesi - A.M) əsir almışdı. Alp Arslandan sonra oğlu Böyük Səlcuqlu Sultanı Məlikşah dövründə Anadolu Bizanslılardan alınaraq, artıq bir Türk mülkətinə çevrilmişdi. Böyük Səlcuqlu İmperatorluğu parçalandıqdan sonra da bu ərazidə Anadolu Səlcuqlu dövləti təşəkkül tapmış, Türk-Moğol İmperatorluğu dövründə Anadolu Səlcuqlu dövləti də ayrı-ayrı Bəyliklərə parçalanaraq, Hülakülərin vassalına çevrilmiş, nəhayət XIV əsrin əvvəllərindən başlayaraq, Osmanlı Sultanı İldırım Bəyazidin Əmir Teymura məğlub olmasından sonra bir müddət ölkə yəne də Bəyliklərə parçalanaraq, Teymuroğullarının vassalına çevrilmiş, nəhayət Sultan II Mehmet İldırım Bəyazidin mərkəziyyətə hakimiyyətini bərpə etməyə müvəffəq olmuş və dövləti İmperatorluğa çevirmək təşəbbüsündə bulunmuş və buna nail olmuşdur.

Sultan II Mehmet Xanın atası Sultan II Murad Əmir Teymuru oğlu Şahruxun ölümündən sonra vassallıqdan qurtularaq dövlətini müstəqil elan etmiş, II Kosovo savaşında yeni bir Xaçlı ordusunu məğlub etmiş, Albaniya səfərində ölünce yerinə gənc oğlu II Mehmet taxta çıxmışdır. Karman səfərindən sonra Bizansla mübarizəyə və İstanbulun fəthinə hazırlaşan Sultan II Mehmet Xana qarşı xarici və daxili düşmənlər fəaliyyət göstərsələr də böyük övliya AK Şəmsəddin: "Dərd çəkmə Bayim, İstanbulu fəth edəcəksən. Bayim, bu qalanın (İstanbul nəzərdə tutulur - A.M) fatehi sən olasan deyə ələmi-ğahzadəlikdə sənə çatdırdıq" müjdəsini vermiş, Sultan Mehmet Xan da İstanbulun fəthində dair Peyğəmbərin hadisində göstərilənə və övliyanın kəramətlərinə inanaraq bu işə girişmiş və müvəffəqiyyətlə başa çatdırmışdı.

qələm və kağız daima İstanbulun xəritəsi ilə uğraşır. Beləliklə Xaqan böyük insanlara məxsus yüksək bir idealın atəşi ilə yanır". (Bax: Dukas, Bizans tarixi, İstanbul 1956, səh 152-154)

Sultan II Mehmet Xanın Ədirnə sarayında topladığı yüksək bir məclisdə etdiyi tarixi nitqi gənc Sultanın bu yaşda nə qədər gəniş bir biliyə, dərin bir zəkaya sahib olduğunu göstərir. Tarixi mənbələrdə qeyd edilən bu nitqində Sultan II Mehmet Xan: "Əli-

dövlət qurdular. Cahana da həmilik və ədalətin örnəyini verdilər. Bizlərə də hər yönü ilə mükkəmməl bir dövlət armağan etdilər. İndi bizə düşən vəzifə şöhrətimizi yüksəltmək və ata-babalarımıza layiqli xələf olduğumuzu meydana qoyaraq ruhlarını şad etməkdir... Rum (Bizans nəzərdə tutulur - A.M) hökumətinin bizlə verdiyi zərər, çıxardıqları zorluqları və çevirdiyi dolabları hamınız bilirsiniz. Dədəm Bəyazidə qarşı (İldırım Bəyazid -A.M)

mizdə bulunan bu dövlət əcdadlarımızın necə cihad, necə savaş və əməkləri ilə qazanılmış və bizlərə miras qalmışdır. Yaşlılarımız bu cihad ilə savaqlara şahidirdilər, onlarla birgə savaşmışlar. Gənclərimiz də onların hekayələrini ata-babalarımızdan dinləmişlər. Bu uğurda bir çox igidlərimiz əbədiyyətə qovuşmuşlar. Fəqət onların qəhrəmanlıq xatirələri içimizdə yaşamaqdadır. Ürəkləri uca hisslərlə dolu, qorxudan azad olan atalarımız ən müdhiş təhlükələrə göyüs gərək, böyük işlər gördülər...Ey yaşlı fədakarlar və igid gənclər! Bütün bu fəthlərin asan olmadığını və əməksiz dövlət əldə edilmədiyini bilirsiniz. Bu uğurda nə qədər qanlar töküldü, yaralar açıldı. Nə qədər dul və yetimlərin göz yaşları axdı. Necə əngin dərələr, coşqun ırmaqlar, yaqın qayalar, sərt dağlar aşıldı. Neçə yuxusuz gecələr, istirahətsiz gün-

Fransız, German, Macar və digər Kralları rumlular kuşqurtmuş, ordularını Tunadan (Dunaydan - A.M) gəmilərlə keçirib, dövlətimizi yıxmaq, bizi Rumelidən və hətta Anadoludan çıxarmaq istəmədimi? Şükür ki, dədəm onları Allahın yardımı ilə Tunanın dalgalarına tökərək, dövlətimizi qurtardı. İstanbul fəth edilmədikcə Bizansın fəsadı və bizə qarşı çıxardığı təhlükələr davam edəcəkdir. Məmləkətimizi ortadan parçalayan bu şəhər (İstanbul - A.M) Rumların əlində qaldıqca dövlətimiz əmniyyətdə olmayacaqdır. Sizləri buraya bu qənaətə qatılmağınızı düşünərək topladım. Biz ya şəhəri hücumla alacağıq, ya da uzun bir mühasirə ilə düşməni təslim olmağa məcbur edəcəyik. Sürətlə hərəkətə keçib, düşmənin dövlətimizin ortasında təhrik və fəsadına fürsət verməyelim və əcdadımıza layiq olduğumuzu cahana göstə-

komandanları dualar edib, söyləmişlər ki: "Cəmi başımız sənin yoluna fəda olsun". (Bax: Dukas, Bizans tarixi, İstanbul 1956, səh 112)

Sultan Mehmet Xan Bizans İmperatoru XI Konstantinə şəhəri döyüşsüz təslim edərsə, Mora yarmadasını ona verəcəyini bildirmişsə də Bizans İmperatoru ilk öncə bu təklifi rədd etmiş, sonda sülh təklif etmişsə də gənc Xaqan: "Ya mən şəhəri alacam, ya da şəhər məni" - demişdi. (Bax: Dukas, Bizans tarixi, səh 170)

"Hər başlanğıc gözəl bir hekayə, yeni bir həyatdır" düşüncəsi ilə yola çıxan Sultan II Mehmet Xan Ədirnədə möhtəşəm ordusu, müəzzəm topları və başda mürşidi AK Şəmsəddin, üləmalardan Akbiyik və Molla Gürani olmaqla 70-ə qədər alim, vəli, şeyx və dərvişlərlə birlikdə "Məhtər marşları"nın sədasi altında yürüşə başlamışdı. Şəhərə hücum zamanı övliya AK Şəmsəddin çadırına çəkilərək, tanrıya dua ilə məşğul olmuş, Sultan da vaxtılı-vaxtında namazını qılaraq, "Quran"dakı" və Cahidu" ayəsini oxuyaraq "Ya Rəbbim, sənə layiq olmağa çalışıram" - deyərək Allahı niyaz etmiş, qazilərində də "Şəhərin daşı və torpağı mənə, mal və sərvəti də sizə nəsis olsun" - demişdi.

İstanbulu qurtarmaq üçün Bizans İmperatoru, dövlət və din adamlarının bütün səylərinə baxmayaraq, 50 günlük mühasirədən sonra 29 may 1453-cü ilin axşamında ölümə hvazırlaşan İmperator və onun kiçik mühafizə böliüyü çirkləndirdikləri müqəddəs Ayasofiyada son dualarını yapmış və beləliklə min illik bir İmperatorluq tarixə qovuşmuş, Türk Cahhan hakimiyyətinin yeni və parlaq bir dövrü başlamış oldu.

İstanbulun fəthi ilə "Fateh" titulu qazanan Sultan II Mehmet Xan şəhərin fəthindən üç gün sonra bəyaz atının üstündə möhtəşəm bir alayla Topqapıdan İstanbula daxil olmuş, birbaşa Rumların kirlətdiyi Ayasofiyaya gələrək, oranı təmizlətdirmiş, qazilərin sevinc və həyəcanları içində ilk "Cümə namazı"nı Türk "Qızıl Alması"nın qəlbə sayılan Ayasofiyada qılmışdı. Konstantinopolun fəthində başda Serblər olmaqla xeyli digər Xristian əskərlər də Türklər tərəfindən vuruşmuşlar. Bizanslı Nofarəusun o çağlardakı düşüncələri əks etdirən bu sözləri sonrakı tarix kitablarında da təkrarlanmışdı. O yazırdı:

(ardı gələn sayımızda)